

Anna Kowalska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

**PROGRAMY DOŻYWIANIA LUDNOŚCI REALIZOWANE PRZEZ
RZĄD FEDERALNY W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI
– WNIOSKI DLA POLSKI**

*PROGRAMS OF SUPPLEMENTARY ALIMENTATION EXECUTED
BY FEDERAL GOVERNMENT IN THE UNITED STATES OF AMERICA
– RECOMMENDATIONS FOR POLAND*

Słowa kluczowe: dożywianie, programy pomocowe

Key words: nutrition support, supplementary alimentation

Synopsis. Problem niedożywienia zazwyczaj kojarzy się z krajami Trzeciego Świata, jednak również w najbogatszych krajach świata, obserwuje się przypadki niedożywienia, częste zwłaszcza wśród najuboższych grup społecznych. W Stanach Zjednoczonych tworzone są programy, które wpłynęły na poprawę stanu wyżywienia ludności USA. Dzięki tym programom dieta większości ludności w USA osiąga lub przekracza zalecane normy żywieniowe na większość składników odżywczych, a niedobory w organizmach dotyczą jedynie zawartości żelaza oraz wapnia i odnoszą się najczęściej do niemowląt, dzieci oraz kobiet.

Wstęp

Problem niedożywienia zazwyczaj kojarzy się z krajami Trzeciego Świata, natomiast za główny problem zdrowotny krajów uprzemysłowionych uważa się choroby dietozależne, tj. choroby krążeniowe, nadciśnienie tętnicze, cukrzyca, otyłość, będące m.in. następstwem nadmiernego spożycia tłuszczów (zwłaszcza nasyconych), cukru i soli [Świstak, Berger, Mikos 2000]. Jednak również w najbogatszych krajach świata, obserwuje się przypadki niedożywienia, częste zwłaszcza wśród najuboższych grup społecznych. W Stanach Zjednoczonych tworzone są systemy opieki społecznej, które mają zapobiegać negatywnym skutkom zdrowotnym. Istotną częścią tych systemów są programy dożywiania osób najbardziej narażonych na niedobory pokarmowe [The Surgeon 1988].

Ustawa rolna z 2002 roku odnowiła na kolejne 5 lat, tj. do 2007 roku aż trzy programy pomocy żywnościowej oraz kontynuuje programy pomocy żywnościowej dla szkół w USA. To posunięcie umocniło tym samym pozycję Stanów Zjednoczonych, jako największego uczestnika programów pomocy żywnościowej na świecie [Czyżewski 2003]. W ramach tego systemu opracowano i wdrożono kilkanaście programów dożywiania o zasięgu ogólnokrajowym, administrowanym najczęściej przez Food and Nutrition Service (FNS), działający przy Ministerstwie Rolnictwa (USDA), a również wiele lokalnych, dotyczących jednego lub kilku stanów [Children, Adult 1997].

Programy realizowane przez rząd federalny Stanów Zjednoczonych wpłynęły na poprawę stanu odżywiania ludności USA. Dieta większości ludności w USA osiąga lub przekracza zalecane normy żywieniowe na większość składników odżywczych, a niedobory w organizmach najczęściej dotyczą jedynie zawartości żelaza oraz wapnia i odnoszą się najczęściej do niemowląt, dzieci oraz kobiet [The Surgeon 1988, Dwyer 1996]. Programy adresowane są do dzieci i młodzieży uczącej się.

Narodowy Program Obiadów Szkolnych

Program szkolnych śniadań. Narodowy Program Obiadów Szkolnych (NSLP) powstał w 1946 roku i ma na celu zapewnienie dzieciom ciepłego posiłku o wysokiej wartości odżywczej w czasie pobytu w szkole. Szkoły uczestniczące w tym programie dostają z Ministerstwa Rolnictwa (USDA) dotację w gotówce oraz produkty żywnościowe, wybierane przez szkołę z listy towarów żywnościowych, w skład której wchodzi ponad 60 produktów, tj. owoce, warzywa, soki, mięso, produkty zbożowe, oleje roślinne itp. Ministerstwo Rolnictwa pokrywa około 17% całkowitych wydatków

Tabela 1. Uczestnicy, liczba oferowanych posiłków oraz ich koszt w Narodowym Programie Obiadów Szkolnych w USA w latach 2001-2008

Lata	Uczestnictwo w programie [mln USD]				Liczba wydanych obiadów [mln]	Ogólny koszt obiadów [mln USD]
	nieodpłatne	częściowo odpłatne	płatne	suma		
2001	12,9	2,6	12,0	27,5	4 585,2	5 612,3
2002	13,3	2,6	12,0	28,0	4 716,7	6 049,8
2003	13,7	2,7	11,9	28,4	4 763,0	6 340,6
2004	14,1	2,8	12,0	29,0	4 842,3	6 662,8
2005	14,6	2,9	12,2	29,6	4 976,2	7 055,3
2006	14,8	2,9	12,4	30,1	5 029,0	7 389,1
2007	14,9	3,0	12,6	30,5	5 071,8	7 707,6
2008	15,4	3,1	12,5	31,0	5 208,0	8 264,5

Źródło: National School Lunch Program, www.fns.usda.gov/17-04-2009.

na obiady szkolne. Opłaty za posiłki są zróżnicowane i zależą od stopnia zamożności rodziny, z której pochodzi uczeń. Zwolnieni z opłat za obiady są uczniowie z rodzin, w których dochody nie przekraczały 130% poziomu ubóstwa, natomiast uczniowie z rodzin o dochodach powyżej 180% tego poziomu muszą wносить pełną opłatę za posiłek spożywany w szkole. W pozostałych przypadkach opłata ta jest zredukowana (tab.1). W latach 2001-2008 liczba uczniów uczestniczących w Narodowym Programie Obiadów Szkolnych wzrosła o 3,5 mln uczniów. W 2008 roku liczba uczniów korzystających z tego programu wyniosła 31 mln uczniów, z czego z nieodpłatnych posiłków skorzystało 15,4 mln uczniów, częściową opłatę za posiłek wniosło 3,1 mln uczniów, natomiast pełną kwotę ponad 12,5 mln uczniów. W ramach tego programu w 2008 roku wydano prawie 5,2 mld posiłków, a ogólny koszt wyniósł ponad 8,26 mld USD.

Na podobnej zasadzie działa „Program szkolnych śniadań” – SBP, który został zatwierdzony w 1975 roku. Jego celem jest również zapewnienie uczniom pełnowartościowego posiłku, ale w postaci śniadania. Obejmuje wszystkich uczniów uczęszczających do szkół i biorących udział w programie. Odpłatność za ten posiłek uzależniona jest również od wysokości dochodów w rodzinie ucznia. Do bezpłatnych śniadań mają prawo uczniowie (podobnie jak w NSLP) z rodzin, w których dochód nie przekracza 130% poziomu ubóstwa, natomiast uczniowie z rodzin, w których dochody wynoszą powyżej 185% poziomu ubóstwa są zobowiązani wnieść pełną opłatę za śniadanie. Uczniowie z rodzin o dochodach pomiędzy 130-185% poziomu ubóstwa płacą zredukowaną cenę (tab. 2). Na podstawie uzyskanych danych można stwierdzić, że widoczne są znaczne różnice w liczbie uczniów spożywających śniadania w poszczególnych latach. Z roku na rok zwiększyła się liczba uczniów korzystających z tego programu. Może to świadczyć o rosnących potrzebach spożycia śniadań w czasie pobytu w szkole. Największe przyrosty liczby uczniów występowały wśród spoży-

Tabela 2. Uczestnictwo, liczba wydanych posiłków oraz ich koszt w Programie Szkolnych Śniadań w USA w latach 2001-2008 [mln USD]

Lata	Średnie uczestnictwo w programie [mln USD]				Liczba wydanych obiadów [mln]	Ogólny koszt obiadów [mln USD]
	nieodpłatne	częściowo odpłatne	płatne	suma		
2001	5,80	0,67	1,32	7,79	1 334,5	1 450,1
2002	6,03	0,70	1,41	8,15	1 404,7	1 566,7
2003	6,22	0,74	1,47	8,43	1 447,9	1 651,6
2004	6,52	0,80	1,58	8,90	1 524,8	1 775,3
2005	6,81	0,86	1,70	9,37	1 603,8	1 927,2
2006	6,99	0,92	1,86	9,77	1 663,9	2 042,9
2007	7,15	0,98	2,00	10,12	1 714,9	2 164,5
2008	7,48	1,04	2,08	10,61	1 812,7	2 365,8

Źródło: School Breakfast Program - www.fns.usda.gov/17-04-2009.

wających nieodpłatne śniadania, która w ciągu badanego okresu zwiększyła się o ponad 1,68 mln uczniów. Ogólna liczba uczniów korzystających ze śniadań w badanym okresie zwiększyła się o 2,82 mln, co oznacza, iż liczba uczniów korzystających z nieodpłatnych śniadań w stosunku do pozostałych wzrosła prawie dwukrotnie. Wraz ze wzrostem liczby uczniów korzystających z żywienia wzrosła również liczba wydawanych posiłków o ponad 478 mln, a ich koszt o około 916 mln USD.

Specjalny Program Mleczny

Kolejnym programem pomocowym realizowanym w Stanach Zjednoczonych jest tzw. „Specjalny Program Mleczny” – SMP, którego celem jest dystrybucja i dostarczanie mleka do szkół i ośrodków zajmujących się opieką nad dziećmi, które nie zostały objęte innymi programami żywieniowymi realizowanymi przez rząd federalny USA. Szkoły uczestniczące w tym programie mogą podawać uczniom dowolny rodzaj mleka (pełnotłuste lub odtłuszczone, jak również w różnych smakach, tj. czekoladowe, truskawkowe, waniliowe itp.), lecz musi ono spełniać wymogi określające zawartość witaminy A i D ustalone przez Food and Drug Administration (FDA). W 2008 roku z programu skorzystało tylko 6 tys. placówek, natomiast najwięcej placówek serwujących mleko było w 1980 roku, gdy liczba wydanych kartoników z mlekiem sięgała prawie 1795 mln. Obecnie liczba wydawanych kartoników zmniejszyła się znacznie i w 2008 roku wyniosła 85,8 mln, a wydatki poniesione na ten cel stanowiły około 15 mln USD (tab. 3).

Tabela 3. Specjalny Program Mleczny w USA w latach 1980, 1990, 1999-2008

Wyszczególnienie	Lata											
	1980	1990	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba punktów wydawania mleka [tys.]	90,3	11,9	9,1	8,6	8,8	8,3	7,9	7,2	6,9	6,4	6,3	6,0
Liczba wydanych 0,24 l kartoników z mlekiem [mln]	1 794,8	181,3	126,9	120,1	116,4	112,6	107,7	103,4	100,1	96,9	90,3	85,8
Wydatki z budżetu [mln USD]	145,2	19,2	16,5	15,4	15,5	16,1	14,5	14,4	16,7	14,8	13,6	14,9

Źródło: School Breakfast Program, www.fns.usda.gov/17-04-2009.

Szkoły zostały zobowiązane do dystrybucji mleka po kosztach (bez jakiegokolwiek zysku). Mleko pite przez dzieci i młodzież w szkołach jest dofinansowywane przez Ministerstwo Rolnictwa (USDA). Program ten zaczyna jednak tracić na znaczeniu, zwłaszcza po 1980 roku, gdyż jest on wypierany przez dwa wcześniej omawiane programy: NSLP oraz SBP, w ramach których dzieci i młodzież również otrzymują mleko w czasie pobytu w szkole.

Wszystkie programy skierowane do dzieci i młodzieży kosztowały budżet państwa w 2008 roku prawie 11,698 miliardów USD. Widoczny jest coroczny wzrost zapotrzebowania na pomoc oferowaną w ramach tych programów (tab. 4). Oprócz programów związanych z dożywianiem dzieci i młodzieży szkolnej rząd federalny realizuje również programy adresowane do dzieci poniżej 5 roku życia, matek ciężarnych oraz karmiących, jak również wszystkich ubogich mieszkających w USA.

Tabela 4. Koszty poniesione przez Rząd Federalny Stanów Zjednoczonych Ameryki na dożywianie dzieci w latach 1999-2008 [mln USD]

Wyszczególnienie	Lata									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Koszty posiłków	6 676,8	6 902,3	7 077,9	7 632,6	8 006,7	8 452,5	8 999,0	9 446,8	9 885,7	10 645,2
Koszty artykułów żywnościowych	704,9	655,2	862,8	803,3	848,7	963,0	975,1	802,3	1 033,2	1 052,5
Ogólne koszty budżetowe	7 381,6	7 557,5	7 940,7	8 435,9	8 855,4	9 415,5	9 974,3	10 249,1	10 918,9	11 697,7

Źródło: School Meals, www.fns.usda.gov/17-04-2009.

Programy adresowane do wszystkich osób potrzebujących

Program uzupełniający dietę kobiet, niemowląt oraz dzieci. Program ten powstał w 1972 roku i jest adresowany do ubogich rodzin (a dokładnie: kobiet w ciąży i karmiących, niemowląt oraz dzieci do piątego roku życia), których dochody nie przekraczają 185% poziomu ubóstwa oraz przedłożyły zaświadczenie lekarskie o złym stanie zdrowia spowodowanym nieprawidłowym odżywianiem. Osoby objęte tym programem otrzymują pomoc żywnościową albo w postaci miesięcznych paczek z żywnością bogatą w składniki odżywcze (tj. białko, wapń, żelazo oraz witaminy A i C) lub kupony żywnościowe uprawniające do zakupu określonych produktów żywnościowych. W 1995 roku przeprowadzono analizę osób uczestniczących w tym programie. Uzyskane wyniki wykazały, iż aż 77% uczestników stanowiły dzieci, 12% kobiety ciężarne, a 7% kobiety karmiące. Z programu tego w 2007 roku korzystało ponad 8,28 mln osób przy ogólnym koszcie prawie 5414 mln USD, co średnio na jedną osobę dawało 54,4 USD/miesięcznie. W 2008 rok liczba korzystających wzrosła do ponad 8,7 mln, a ogólny koszt wyniósł ponad 6209 mln USD. Średni miesięczny koszt potrzebny na jedną osobę był o 5 USD większy niż w 2007 roku (tab. 5).

Tabela 5. Uczestnicy oraz koszty Programu uzupełniającego dietę kobiet, niemowląt oraz dzieci w USA w latach 1999-2008

Wyszczególnienie	Lata									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Uczestnicy [mln]	7,311	7,192	7,306	7,491	7,631	7,904	8,023	8,088	8,285	8,705
Koszty [mln USD]	3 938,1	3 982,1	4 147,8	4 339,0	4 524,2	4 889,3	4 991,8	5 075,2	5 413,7	6 209,0
Średni miesięczny koszt /osobę [USD]	44,89	46,14	47,34	48,3	49,42	51,55	51,8	52,3	54,4	59,4

Źródło: The Special Supplemental Food For Women, Infants and Children, www.fns.usda.gov/17-04-2009.

Letni program pomocy żywnościowej. Z programu tego mogą korzystać dzieci do 18 lat i osoby niepełnosprawne z ubogich rodzin, tzn. gdy ich dochody nie przekraczają 185% poziomu ubóstwa. Program ten jest realizowany w czasie wakacji, a uczestnicy otrzymują m.in. jedzenie do trzech posiłków. W 1985 roku udział w tym programie brało 1,5 miliona uczestników, a całkowity koszt wyniósł 111,5 mln USD. W 1999 roku średnia dzienna liczba uczestników wyniosła prawie 2,2 mln osób i od tego czasu stopniowo obniża się. W 2007 roku liczba ta wyniosła niespełna 2 mln osób, a ogólny koszt posiłków kształtował się na poziomie około 327 mln USD. W 2008 roku liczba uczestników zwiększyła się o około 190 tys. osób i wyniosła 2,167 mln dzieci, które korzystały z posiłków oferowanych w ponad 30 tys. miejsc, a koszty poniesione na ten program wyniosły 326,9 mln USD (tab. 6).

Tabela 6. Koszty oraz liczba wydanych posiłków w letnim programie pomocy żywnościowej w USA w latach 1999-2008

Wyszczególnienie	Lata									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Średnia dzienna liczba uczestników [mln]	2,172	2,103	2,090	1,923	2,070	1,997	1,946	1,921	1,977	2,167
Liczba miejsc [tys.]	31,3	31,4	31,8	29,6	29,9	30,7	30,6	31,2	31,2	32,7
Liczba wydanych posiłków [mln]	134,7	130,8	130,7	121,9	117,0	117,4	115,9	117,3	120,8	129,7
Ogólny koszt posiłków [mln USD]	267,8	267,2	270,5	262,7	256,7	263,3	266,8	276,1	291,8	326,9

Źródło: Summer Food Service Program, www.fns.usda.gov/17-04-2009.

Program kuponów żywnościowych. Programem adresowanym do wszystkich ubogich zamieszkujących USA jest „Program kuponów żywnościowych” (FSP), który należy do jednego z najstar-

szych programów pomocy społecznej. Powstał on w 1964 roku i obejmuje największą liczbę uczestników, a tym samym nakłady finansowe na ten program również należą do największych. W 1997 roku uczestniczyło w nim prawie 23 miliony uczestników, a koszty poniesione na ten program to ponad 21 mld USD. Jedenaście lat później liczba uczestników zwiększyła się do ponad 28 milionów, a ogólne koszt programu przekroczył 37,6 mld USD (tab. 7). Głównym celem programu jest poprawa poziomu wyżywienia rodzin o niskich dochodach. Pomoc ta polega na udostępnianiu uprawnionym rodzinom kuponów żywnościowych, które upoważniają do zakupów różnych produktów i artykułów żywnościowych, za wyjątkiem: tytoniu, papierosów, leków, dań gotowych do spożycia oraz żywności dla zwierząt. Kuponów nie można również wymienić na gotówkę.

Tabela 7. Liczba uczestników i koszty Programu kuponów żywnościowych w USA w latach 1969, 1990, 1997 oraz 1999-2008

Lata	Średnie uczestnictwo w programie	Średni koszt na osobę	Koszty bezpo-średnie na uczestników	Inne koszty	Ogólne koszty programu
	[mln]	[USD]	[mln USD]		
1969	2,878	6,63	228,8	21,7	250,5
1990	20,049	58,96	14 185,9	1 304,5	15490,4
1997	22 858	71,27	19 549,9	1 936,5	21485,4
1999	18,183	72,27	15 769,4	1 941,0	17 710,8
2000	17,194	72,62	14 983,3	2 070,7	17 054,0
2001	17,318	74,81	15 547,4	2 242,1	17 789,5
2002	19,096	79,67	18 256,2	2 386,6	20 642,8
2003	21,259	83,90	21 404,3	2 416,9	23 821,2
2004	23,858	86,00	24 622,2	2 517,6	27 139,7
2005	25,718	92,57	28 56 7,9	2 504,9	31 072,8
2006	26,672	94,32	30 187,3	2 725,0	32 912,3
2007	26,468	95,63	30 373,3	2 829,9	33 203,2
2008	28,408	101,53	34 611,4	3 044,9	37 656,3

Źródło: www.fns.usda.gov/17-04-2009.

Uprawnionymi do korzystania z tego programu są gospodarstwa domowe, w których miesięczne dochody brutto nie przekraczają 130% poziomu ubóstwa oraz nie posiadają wartościowych dóbr materialnych. Charakterystyka uczestników tego programu wyglądała następująco [Świstak, Berger, Mikos 2000]:

- w ponad 50% dzieci poniżej 18 roku życia,
- 60% gospodarstw domowych wychowujących dzieci,
- 70% gospodarstw domowych to rodziny niepełne, w których dzieci były wychowywane tylko przez jednego rodzica (zazwyczaj matkę),
- około 42% uczestników utrzymywało się wyłącznie z pieniędzy rządowych,
- 7% stanowiły osoby starsze (powyżej 60 lat),
- przeciętne miesięczne dochody brutto na jednego członka rodziny wynosiły 514 USD,
- średnia wielkość gospodarstwa domowego to 2,5 osoby.

Dodatkowo w Stanach Zjednoczonych działają także liczne organizacje społeczne, prywatne oraz grupy religijne, których celem jest również pomoc najuboższym mieszkańcom Ameryki.

Wnioski dla Polski

W Polsce dożywianiem dzieci i młodzieży w wieku szkolnym zajmują się zarówno instytucje rządowe, jak i liczne organizacje pozarządowe. Duża liczba organizacji, która zajmuje się dożywianiem z jednej strony daje możliwość dyrektorom szkół aktywnego działania w pozyskiwaniu dodatkowych środków, z drugiej jednak strony środki są rozproszone i to od chęci, operatywności, ale także wielu czynników obiektywnych zależy możliwość ich pozyskania przez konkretne szkoły.

Programy oferowane w Polsce, do tej pory, bardzo często nie docierają do wszystkich potrzebujących. Dużym problemem jest również często niewłaściwa interpretacja zawiłych przepisów i

założeń programów pomocowych, które bardzo często zamykają drogę pomocy dla osób faktycznie potrzebujących, a w myśl obowiązujących ustaw im się nie należą. Różne instytucje zajmujące się udzielaniem pomocy potrzebującym nie mogą znaleźć jednej wspólnej definicji *niedożywienia*. Polski rząd bardzo często nie jest w stanie sprostać potrzebom w kwestii finansowej, gdyż w szkołach liczba źle odżywionych z roku na rok zwiększa się.

Jako pozytywne należy odnotować fakt, że Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej powołało zespół roboczy ds. przeciwdziałania barierom w dożywianiu dzieci w szkołach. Do istniejących programów, tj. programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”, programu UE PEAD – Dostarczanie żywności dla najuboższej ludności UE oraz programu UE „Szklanka mleka” ma od września 2009 roku dołączyć kolejny – „Owoce w szkole”. Głównym założeniem twórców programu jest dofinansowanie ze środków unijnych spożycia owoców i warzyw przez dzieci w szkołach. Zespół roboczy chce wprowadzić również zmiany, które w opinii ekspertów są konieczne dla lepszego zaspokajania potrzeb dzieci i młodzieży szkolnej. Zmiany zainicjowane przez grupę ekspertów to [Dożywianie dzieci... 2008]:

- zmiany w procedurach udzielania pomocy,
- lepsza identyfikacja niedożywienia i odpowiednie adresowanie pomocy,
- odpowiednia jakość żywienia,
- odpowiednia współpraca na rzecz żywienia w szkole zarówno na szczeblu lokalnym i krajowym oraz przeprowadzenie pogłębionych badań,
- przeprowadzenie kampanii społecznej dotyczącej promocji zdrowia,
- odpowiednia infrastruktura i standardy higieniczne w stołówkach szkolnych.

Podsumowanie

Skala problemu ubóstwa i niedożywienia w Stanach Zjednoczonych Ameryki widoczna jest bardzo wyraźnie, zwłaszcza po analizie liczby osób korzystających z tych programów oraz kosztów, pokrywanych przez rząd. W większości przedstawionych programów, zarówno dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, jak również dla wszystkich potrzebujących, liczba potrzebujących wciąż rośnie. W najstarszym z programów adresowanym do ogółu społeczeństwa amerykańskiego w ostatnim roku liczba potrzebujących wzrosła o prawie 1,95 mln, a koszty programu o prawie 4,5 mld USD. Również w innych programach realizowanych przez rząd liczba uczestników z roku na rok wzrasta, zwłaszcza programów adresowanych do uczniów, gdzie w ramach Narodowego Programu Obiadów Szkolnych w 2008 roku wydano ponad 8 mld USD, w ramach których żywność ogółem 31 mln uczniów, z czego aż ponad 15,4 mln uczniów skorzystało z bezpłatnych posiłków finansowanych wyłącznie przez rząd federalny. Prognozy na 2009 rok określają, iż liczba potrzebujących uczniów w dalszym ciągu będzie wzrastać.

Niektóre z programów realizowanych przez rząd federalny USA stopniowo tracą na znaczeniu. Do takich zalicza się Specjalny Program Mleczny. Jednak taka sytuacja nie jest spowodowana brakiem zainteresowania spożywaniem mleka i napojami mlecznymi przez uczniów lecz faktem, iż w ramach innych programów realizowanych w szkołach także wydawane są produkty mleczne.

Analizując programy pomocowe realizowane w USA należy także zauważyć, że jest to jedno z najbogatszych państw świata i stać je na organizację różnych programów społecznych.

Oceniając programy realizowane przez rząd federalny Stanów Zjednoczonych Ameryki i Polski można zauważyć, iż polski rząd stara się brać przykład i wprowadzać podobne programy dla potrzebujących dożywiania dzieci i młodzieży. Nadal jednak środki finansowe oferowane przez nasz rząd są znacznie niższe od przeznaczonych na ten cel środków w Stanach Zjednoczonych.

Literatura

- Children and Adult Care Food Programs Facts. 1997: USDA, Washington D.C.
- Czyżewski A.** 2003: Budżetowe wsparcie rolnictwa w USA. Wnioski dla Polski. *Roczniki Naukowe SERiA*, Warszawa – Poznań – Koszalin, t. 5, z. 4
- Dwyer J.T.** 1996: Adolescence. Present Knowledge in nutrition. ILSI Press, Washington D.C. [<http://www.fns.usda.gov>].
- Świstak E., Berger S., Mikos E.** 2000: Współczesne programy dożywiania ludności w Stanach Zjednoczonych. *Roczniki PZH*, nr 1.
- The Surgeon General's Report on Nutrition and Health.** 1988: U.S. Department of Health and Human Services. Public Health Service. DHHS, Washington.
- Dożywianie dzieci w szkołach 2008 [<http://www.zdp.kprm.gov.pl>].

Summary

Malnutrition problem is usually associated with the third World countries, but there are cases of malnutrition observed in the richest country in the world, especially common among the poorest group of society. There are programs formed in the United States, which influenced on improvement of people's nutrition in the USA. Thanks to these programs in the USA most people's diet achieved or exceeded recommended nutrition standard on the most of nutrition. Deficiency in the human body concern mostly iron and calcium content and refers mainly to babies, children and woman.

Adres do korespondencji:

dr inż. Anna Kowalska
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej
ul. Komandorska 118/120
53-345 Wrocław
tel. (0 71) 368 08 17
e-mail: anna.kowalska@ue.wroc.pl